

Fotod: Heidi Tooming

Juuniküüditamise aastapäeval

PRESIDENDI PÖÖRDUMINE

President Kersti Kaljulaid:

Täna, 76 aastat tagasi hakati kodudest väevõimuga viima meie kaasmaalasi. Mehi ja naisi, lapsi ja vanemaid. Nende, nagu ka järgnevatel aastatel küüditatud ja arreteeritud, nimekirju on väga valus lugeda. Nende tuhandete nimede taga on võõraste poolt lõhutud elud. Lapsed, kes ei näinud enam kunagi oma vanemaid. Emad, kes pidid matma oma vastsündinud tundmatu paigas. Pered, kes ei saanud enam kunagi kokku. Paljud inimesed, kelle aastad möödusid võõral maal võõras koolis käies või laagrites orjatööd tehes. Ning need tuhanded, kes enam kunagi ei näinud oma kodu ega isamaad.

Küüditamised ja vägivald oli suunatud meie maa ja rahva vastu, meie inimeste, perede ja kodude vastu. Taheti hävita-

da meie enesekindlust ja vabaduseiha. Küüditamine jättis hirmutunde, kuid ei hävitanud siiski unistust vabadusest. Meie ei murdunud. Me olime tugevad võõrast vaenust ja vihast.

Me peame alati mõtlema neile, kes jäid tundmatusse. Me teame, kui ränkraske

on iseseisvuse kaotamise tagajärg ning seetõttu peame hoidma meie vabadust ja oma väärtusi ning kindlustama oma liitlassuhteid. Nii hoiame kindlana oma maa ja oma vabaduse.

14. juuni – leinapäev Tallinnas

Mälestamist alustati Anne Eenpalu eestvõttel nagu varasematel aegadel Linda kuju juures. Meeleolu lõi Erich Kriegeri laul “Ma tahaksin kodus olla”.

Keskpäeval toimus Vabadussamba jalamil küüditamisohvrite mälestustsermoonia. Sõna võtsid justiitsminister Urmas Reinsalu, Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Leo Öispuu ja naiskodukaitsja Berit Cavegn, mälestuspalvuse pidas EELK peapiiskop emeeritus Andres Pöder.

Mälestuspärja aetasid president ning riigikogu, valitsuse, kaitseväge, kaitseliidu, Tallinna linna, diplomaatilise korpuse ja vabaühenduste esindajad. Helisesid kirikukellad.

„1941. aastal küüditas okupatsioonivõim kümme tuhat eestlast, kellest kolmandik olid lapsed. Me jääme mäletama igat eestlast, keda kommunistlik võim küüditas. Me ei unusta iialgi ülekohut, mis on meile ja teistele rahvastele tehtud,“ kinnitas Urmas Reinsalu.

Leo Öispuu rääkis vajadusest jäädvustada ohvrite nimed raamatutesse ja raiuda kivisse ning rõhutas: „Küüditamine tähendas kodu kaotust, mis oli eestlastele kui koduinimestele eriti valus“.

Berit Cavegn lausus: „On ääretult oluline, et kõik räägiks oma lugu; et langenud inimesi mäletatakse; et tulevatele põlvedele antakse edasi jutud neist

Linda kuju juures laulis Erich Krieger

Fotod: Heidi Tooming

Naiskodukaitsja Berit Cavegn kõnelemas ajaloo väärtustamise olulisusest.

koledustest, mida on läbi elatud. Inimesed peavad väärtustama ajalugu ja aja hõlma vajunud inimesi, teadma fakte ning mõistma küüditamise kuritöö tähendust. Ainult nii saavad ka tulevased

põlved Eesti riiki vääriliselt hoida.“

Küüditatute mälestuseks kattus Vabaduse väljak otsekui pisarate merega, mille löid helesinised õhupallid.

Tartu Memento korraldatud mälestusüritusel koguneti Rukkilille mälestusmärgi juures.

Fotod: Tartu Memento fotokogu

Tartu linnapea Urmas Klaas ja abilinnapea Jarno Laur asetavad pärja Rukkilille mälestusmärgi juurde

Juuniküüditamise aastapäeval vaadati Andres Söödi filmi „Aegumatu”

Täna on saanud juba traditsiooniks, et Vabaerakonna Tartu piirkond kutsub juuniküüditamise aastapäeval ja riiklikul leinapäeval linnarahvast kinno, et teemakohase filmi vaatamisega üheskoos kaasa mõelda ning mälestada kõiki kommunismiohvreid. Varsamalt on näidatud filme „Risttuules” ja „Nõukogude lugu” (The Soviet story). Seekord valiti Andres Söödi „Aegumatu”, mis valmis 2011. aastal juuniküüditamise 70. aastapäevaks.

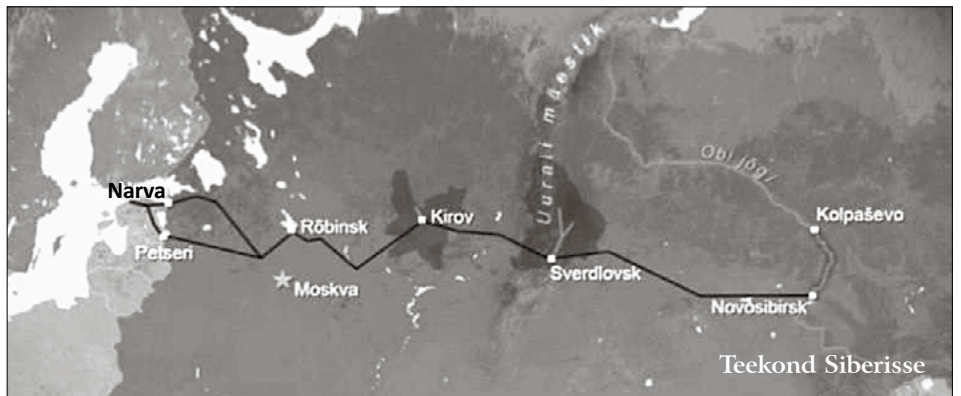
Osalema oli palutud filmi autor Sööt, kellele sai juba väikese lapsena osaks juuniküüditatu ränkraske saatust. Andres Söödi sõnul on „Aegumatu” pühendatud ülekohtuselt hukkunui- le, kes ei saa enam ise enda eest kosta. Sissejuhatava sõnavõtuga esines Piret Tarto, kes soovis jagada oma kogemusi kohtumisest gümnaasiumiõpilastega. Tarto rääkis, et teda puudutas möödunud aastal ühiskonnas palju kõneainet tekitanud otsus muuta Okupatsioonide Muuseumi nimi Vabamuks ning soov muuta muuseumi esialgset kontseptsiooni, kus ühe ettekäändena toodi välja, et tänapäeva noori ei huvita lähiajaloo okupatsioonide ja okupatsioonikuritegude teema.

Tal õnnestus ühe Tartu gümnaasiumi 11. klassi õpilastega läbi viia muuseumitund KGB kongide muuseumis. Enamik õpilastest ei olnud seda muuseumi varem külastanud (siinkohal võiks kõlada üleskutse hoopis õpetajatele – viige õpilased muuseumisse!), kuid nad töötasid sajaprotsendiliselt kaasa. Ringkäigule giidiga järgnes vestlusring, kus kohe alguses ütles üks noormees, et ta märkas, et inimesed, kes toodi sellesse majja (KGB kongide muuseum on rajatud kurikuulsa Halli maja keldrisse) olid ju toona sama vanad, kui nemad praegu. Vestlusringis otsiti vastust küsimusele, kas minevikuõudusi on vaja meenutada või peaks keskenduma rohkem näiteks Eesti edule praegu ning pigem vaatama tulevikku ning kas vastab tõele, et noori ei huvita okupatsioonide teema.

Piret Tarto luges kinopublikule ette mõned noorte arvamused. Noori huvitab objektiivne informatsioon ning nad tahavad ise järeldusi teha. Lähiajalugu ei olevatki nõ päris ajalugu seni, kuni väga palju inimesi on veel elus,

Andres Sööt

keda selle aja sündmused isiklikult puudutavad. Sügavamad teadmised aitavad noortel paremini mõista oma lähisugulasi, kes nendes sündmustes kannatasid. Okupatsioonidel on osa tänase Eesti kujunemisel, seega mineviku teadvustamine aitab kaasa tuleviku edenemisele. Kõigi huvides on, et sellised asjad ei korduks ja oma riigi ja rahvuse hoidmine, säilitamine ja armastamine on üliolulised. Piret Tarto ütles, et noorte mõtetest tegi ta järelduse, et me ei peaks kahtlema niivõrd noorte huvis ja analüüsi- ning empaa- tiavõimes, kui hoopis meie endi võimekuses noortele informatsiooni jagada.

Andres Sööt rääkis, et tema mõtted haakuvad Pireti öelduga, otsides vastust küsimusele, kui kaua ning kui palju on tarvis meenutada meie rahva vastu toime pandud aegumatuid inimsusevastaseid kuritegusid (sest ka sedalaadi küsimusi kerkib esile, et kas on mõtet seda vana, roostes ja krägisevat plaati uuesti peale panna) ja lisas, et ta on igati nõus Jaan Krossi öelduga – tahaksin nüüd ise ja mõjutamatult otsustada, kui kaua ning kuidas ma küü-

dituid mälestan.

„Aegumatu”, kus oma mälestusi jagasid peamiselt Järvamaalt küüditatud inimesed, on äärmiselt liigutav ja mõtlemapanev film, mis on autoril väga hästi komponeeritud. Filmis vahelduvad eri tasandid – küüditatute isiklikud mälestused ja rahvusvahelise õiguse ning tänapäeva Euroopa poliitika teema. Väga hästi on edasi antud küüditamisele eelnenud ajastu ajalooline taust ning mõnede küüditamisohvrite elukäik enne traagilist 14. juunit.

Mineviku koleduste meenutamine ja ohvrite mälestamine on inimlik, see on osa kultuurist. Ja me teeme seda selleks, et midagi sellist ei saaks tulevikus korduda, on ütelnud Andres Herkel, kes oli Enn Tarto ettepanekul üks Kommunisti ja muude inimsusevastaste režiimide repressiooniohvrite ning esindamata rahvaste toetusrühma asutajatest 2015. aastal Riigikogus.

Nendest mõtetest ongi Eesti Vabae- rakonna Tartu piirkond juhendanud korraldades igal aastal riiklikul leinapäeval ühiseid filmivaatamisi kinos „Ekraan”.

Piret Tarto

Kes minevikku ei mäleta, see elab tulevikuta.

(Juhan Liiv, Alatskivi)

8. juulil 2017 algusega kell 12.00 leidis Pauluse kalmistul Tartu vanglas mõrvatute mälestussamba juures aset mälestus- ja leinapäev, mille korraldajaks oli Tartu Memento.

Sissejuhatava lühisõnavõtuga esines Tartu Memento esimees Enn Tarto, kes tuletas meelde, et 8. ja 9. juulil 1941. aastal mõrvati Tartu vanglas punaokupantide poolt 193 inimest, nende seas 20 naist. Kuriteojälgede järgi olid enamik mõrvaohvreid tapetud vangla saunas. Neid oli tulistatud lähilaskudega revolvrst Nagan, otsaette või selja tagant. Mõrvaohvrid olid maetud vangla sauna õuele (praegune Antoniuse õue), kuhu oli varem valmis kaevatud kaks 2,5 meetri sügavust kaevist. Matmiskohad olid kaetud õhukese mullakihi. Osa ohvreid maeti tsementraketega kaevu. Aga kõik ohvrid, kas siis elusalt või surnult, läbisid värava, mis asub Tartu vangla põhikorpuse ja saunaõue vahelises müüris. Selle tänini originaalsel kujul säilinud värava kõrvale paigaldati 9. juulil 2005 mälestustahvel.

Tartu vanglas mõrvatute mälestussamba juures pidas EELK Tartu Maarja koguduse õpetaja Timo Švetka väga südamliku jumalateenistuse. Tartu linna poolt esines lühisõnavõtuga abilinnapea Jarno Laur ja asetaski pärja. Tartu Kaitseliidust asetaski leinapärja malevapealiku abi kolonelleitnant Ivar Sibul. Tartu Memento leinalipuga oli kohal juhatuse liige Endel Uudevald, kelle toodud leinapärg asetati samuti sambale. Seejärel mindi Pauluse kalmistult edasi Antoniuse õuele, kus mälestus- ja leinatalitusel hoidis Endel Uudevald Tartu Memento leinalippu ning palvuse pidas õpetaja Timo Švetka.

Meenutati veelkord, et kannatanute hulgas oli palju töölisi, käsitöölisi, õpilasi, ametnikke, haritlasi ja talupoegi Tartust, Tartu ümbrusest ja kaugemaltki. Tuntumad ohvrid olid kirjanik Jüri Parijõgi, Tartu Õpetajate Seminari direktor, ning Aksel-Erich Vooremaa – Tartu Maarja koguduse õpetaja, Tartu praostkonna abipraost, EELK hooldusnõukogu liige ning Tartumaa Kaitseliidu õpetaja.

Tartu vangla massimõrv on üks osa kommunistide toime pandud massilistest vangistamistest, mõrvamistest, küüditamistest, põletamistest ja röövimistest 1941. aasta sõjasuvel okupeeritud Eestis. Need on aegumatud inimsusevastased sõjakuriteod. Me ei tohi neid kuritegusid unustada.

Sügav kaastunne kõigile leinajatele.

Aidaku Jumal Eesti riigil ja rahval püsima jääda!

Enn Tarto

*Tartu Memento esimees
juulikuul 2017*

Üleeuroopalist kommunismi ja natsismi ohvrite mälestuspäeva peeti tänavu Tallinnas

2009. aastal võttis Euroopa Parlament vastu resolutsiooni Euroopa südame-tunnistuse ja totalitarismi kohta. Resolutsioon kutsus üles kuulutama 23. augustit „üleeuroopaliseks kõikide totalitaarsete ja autoritaarsete režiimide ohvrite mälestamise päevaks, mida tähistatakse väärikalt ja erapooletult“. Ühtlasi märgiti resolutsioonis, et „ühinenud Euroopa on võimalik ainult siis, kui suudetakse luua ühine vaatenurk oma ajaloole, tunnistatakse natsismi, stalinismi ning fašistlikke ja kommunistlikke režiime ühise pärandina ning viiakse läbi aus ja põhjalik arutelu nende möödunud sajandi kuritegude üle.“ Alates sellest ajast on üleeuroopalist mälestuspäeva tähistatud erinevates Euroopa pealinnades.

Justiitsminister Urmas Reinsalu kutsel kogunesid kommunismi- ja natsismiohvrite mälestuspäeval Tallinna 19 Euroopa Liidu ja idapartnerluse riigi justiitsministeeriumi, totalitarismiohvrite ühingute ning asutuste ja organisatsioonide esindajad, kes tegelevad totalitaarsete režiimide kuritegude uurimise ja ohvrite mälestuse jäädvustamisega.

Saabunud delegatsioonid võtsid osa Vabadussamba juures toimunud mälestustseremooniast, kus esinesid sõnavõtudega justiitsminister Urmas Reinsalu, tema Läti kolleeg Dzintars Rasnačs, Leedu kolleeg Milda Vainiutė ning represseeritute esindaja Leo Ōispuu. Mälestuspalvuse pidas peapiiskop Urmas Viilma. Esines ETV tütarlastekoor Aarne Saluveeri juhatusel ning Võidusamba jalamile asetasiid mälestuspärja riigikogu, valitsuse, kaitseväge ja kaitseliidu, diplomaatilise korpuse, Euroopa rahvaste ja Euroopa Liidu esindajad, Tallinna linn ja Eesti Memento Liit. Mälestustseremooniast juhtisid kodutäht Anette Rulli ja noorkotkas Sander Kukk.

„Täna mälestame üle Euroopa miljonid inimesi, kes langesid inimvaenulike kommunistliku ja natsionaalsotsialistliku ideoloogia sünnitatud režiimide ohvriks. Me seisame õiguse eest. See tähendab ka kohustust mäletada,“ ütles Urmas Reinsalu.

Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Leo Ōispuu rõhutas oma sõnavõttus: „Toimunud kuritegusid ei saa andestada. Vaatan uue õppeaasta eel lapsi rõõmuga, kuid ka hirmuga. Kas tõesti on võimalik, et praeguses ärevas maail-

mas lahvatavad samad protsessid, mille pidi üle elama minu põlvkond? Sõjad ja kuritegelikud aktsioonid ei tohi enam kunagi korduda! Ka meie noored peavad iseseisvust ja demokraatiat kaitsma ning kui vaja, siis selle eest võitlema.“

Päev jätkus konverentsiga „Kommunistlike režiimide kuritegude pärand 21. sajandi Euroopas“, mille sissejuhatava kõne pidas Euroopa Parlamendi saadik Tunne Kelam. „Me peame lammutama ka vaimse Berliini müüri, mis kohati eraldab meie mõtlemist ja arusaamist veel ka täna, 28 aastat pärast tegeliku Berliini müüri langemist,“ ütles ta, rääkides suhtumisest totalitaarsete režiimide kuritegudesse Euroopas.

Justiitsministeeriumide esindajate kohtumise avasõnades rõhutas minister Urmas Reinsalu, et mälestamine põhineb kõigi totalitaarsete ja autoritaarsete režiimide poolt toime pandud inimsusvastaste kuritegude ja massiliste inimõiguste rikkumise hukkamõistul ja me peame meenutama kõigi nende režiimide ohvrid. „Täna, totalitaarsete ja autoritaarsete režiimide üleeuroopalisel mälestuspäeval mälestame me väärikalt ja erapooletult poliitilise terrori ohvrid. Me mälestame kommunistliku terrori ohvrid, kes enamikul juhtudel ainult nende klassikuuluvuse pärast mõrvati, saadeti kommunistlikku Gulagi või jäeti ilma inimõigustest alates kommunistliku võimu algusest Venemaal kuni Euroopa kommunistlike režiimide viimaste päevadeni. Me mälestame miljonid inimesi, kes mõrvati või saadeti koondu-laagritesse natsionaalsotsialistide ja nende käsilaste poolt paljudes maades. Eriti mälestame me holokausti ohvrid, kes mõrvati ainult sellepärast, et nad olid juudid. Totalitaarsed ja autoritaarsed režiimid ei ole maailmast kadunud. Me peame meeles pidama ja mälestama ka nende režiimide ohvrid,“ ütles justiitsminister Reinsalu.

Eesti kogemus on kahe totalitaarse režiimi, kommunistliku ja natsistliku režiimi kogemus, nagu see on ka Lätis, Leedul, Poolal ja veel mitmel Euroopa riigil. Kui natsionaalsotsialistliku režiimi purustamine 1945. aasta kevadel tähendas Lääne- ja Lõuna-Euroopas vabanemist natsionaalsotsialistliku terrorirežiimi koledustest, siis Eesti, Läti ja Leedu saatus oli teistsugune. 1939. aasta 23. augustil Stalini ja Hitleri vahel

kokkulepitu, Balti riikide loovutamine NSV Liidule, jäi kehtima. Eestis ja teistes Balti riikides jätkus kommunistlik režiim, mis ainuüksi Eestis nõudis pärast II maailmasõja lõppu veel kümneid tuhandeid ohvrid ja selle režiimi kuriteod on jätnud jälje, mida tunnetame ka 21. sajandi Eestis.

Sellepärast on 23. augustil 2017 Tallinnas toimuva üleeuroopalise totalitaarsete ja autoritaarsete režiimide ohvrite mälestusüritusega seotud konverents pühendatud kommunistliku režiimi kuritegude pärandile. See on Eesti kogemus, see on ka teiste Balti riikide ja mitme Ida-Euroopa riigi kogemus.

Euroopa justiitsministeeriumide esindajate kohtumisel võtsid Eesti, Läti, Leedu, Poola, Horvaatia, Slovakkia, Ungari ja Tšehhi esindajad vastu ühisavalduse, kus märkisid, et Euroopa kommunistlike diktatuuride võimutsemise ajal hukati, tapeti, vangistati, piinati, sunniti orjatööle või küüditati sadu tuhandeid süütuid inimesi. Rohkem kui 25 aasta jooksul, mis on möödunud kommunistlike režiimide langemisest Ida- ja Kesk-Euroopas, ei ole rahvusvaheline kogukond algatanud uurimist ega kohtumõistmist, nagu seda tehti pärast II maailmasõja lõppu natsismikuritegude süüdlaste vastu. Kommunistlike režiimide ohvrite mälestus nõuab nende kuritegude uurimist.

Konverents lõppes õhtul näituse „Kommunismi ajastu“ avamisega Meremuuseumi püsirohuaias.

Memento Teataja

Kas ka Pilistvere mälestusüritus soovitakse pealinna deporteerida?

Foto: Tiina Janno

23. augustil vurasid taas kümned bussid ja autod Pilistvere suunas – Molotov-Ribbentropi pakti aastapäeva traditsioonilisele tähistamisele ja selle tagajärjel hukkunute või repressseeritute mälestamisele.

Pilistvere Kivikangru rajamise idee küpses Lagle Parekis peale Hirveparki 1987. aastal. Pilistveres on asutatud ka esimene Eesti okupanditruu partei vastand – ERSP. Aastakümneid vedas väga suurt reaaltegevust legendaarne õpetaja Vello Salum.

Teatepulga võttis hr. Salumilt üle Hermann Kalmus. Rõõmustav oli näha tänase kirikhärra organiseerimisel iga-aastaselt toimuvast rahvusvahelisest noortelaagrist osavõtjate askeldamisi – nii haljastuse eest hoolitsemisel, sadade istepinkide organiseerimisel, maitsva lõuna valmistamisel kui sadu inimesi mahutava telksöökla püstitamisel (koos olid kümned noored ja ikka mitmelt mandrilt). Sama meeldiv oli silmata ka “täies koosseisus” saabunud noori Maarjamaa perekondi (koos imikueas pesamunadeni välja).

Õpetaja Kalmuse avapalvus, Riigikogu esindanud erukindral Kerti hinnang tänasele, eriti meid ümbritsevale julgeolekule demokraatlikus maailmas, Memento maakondlike ja vabaduse eest seisnute ühenduste lippude tseremoonia piirkondlike rahude juures, sadade uute kivide lisandumine kalmesse – kõik see kokku moodustas taas ühe meeldejääva mälestusürituse, mida seekord soosis ka ilmataat.

Kurva üllatusena polnud sellest ei sekunditki pilti ega silpigi sõna meie kõigi poolt toetatavas riiklikus ringhäälingus... Kas riigilt on tulnud korraldus – nagu Jüri Möis naljatades soovitas – kogu Eesti Tallinna koondada ja seal juba üritusele “õigete organisatsioonide õige jume” anda?

PS

Pilistvere kirik on rajatud 1222. a. pärinevale alusmüürile – viie aasta pärast möödub sellest 800 aastat. Kas ka see juubel oleks otstarbekam pealinna tuua? Ei suuda varjata tundeid – kokkuhoid missugune!

Margus Reemets, endine dissident

Päevakohase ettekandega esineb Riigikogu liige Johannes Kert.

Muusikalise tervituse töid Võru noored Raina Luht ja Andreas Pall.

Fotod: Ainu Purje

Pilistvere 30

Eesti Vabariik 100. Nende sõnade tähendus on meile kõigile hästi teada. Kuuleme avalikkuses või osaleme ise paljudel sündmustel ja ettevõtmistel, mis on pühendatud meie riigi sajandale sünnipäevale. On väga oluline, et me kõik koos ikka uuesti ja uuesti mõtestame enda jaoks oma riigi tähtsust ja tähendust. Et iga sündiv põlvkond sõnastaks enda jaoks uuesti olulisema, mis mõte on Eesti riigil, rahval ja kultuuril tema jaoks. Eriselt oluline on iga inimese jaoks üksinda leida tähendus, mida valada tegudeks meie ühise vaimuruumi hoidmisel. See kõik on ilus ja vajalik.

Artikli pealkirjas ja esimeses lauses lõin teadlikult seose kahe väärika juubeli vahel. Need on omavahel olemuslikult seotud. Rahulikult saab tõdeda, et ühte poleks ilma teiseta. Kumba poleks ilma teiseta, oleks vaidlusena lõputu ja mõttena sisutühi. Nagu ka see hiljutine vaidlus avalikkuses kommunismi ja natsismi kuritegude raskusastmete ja tähtsuse üle. Kuritegelikud valitsemised olid mõlemad. Ainus vahe on selles, et üks on mõistetud üheselt hukka, teisele leidub aga ikka veel palju õigustajaid. Eesti rahvana saame rahulikult ja väärikalt vaadata ajalukku ja tõdeda, et meie saatust määrasid valdavalt kommunistliku Venemaa ja Stalini valitsemise kuriteod ja hirm. Kui palju teised sellest aru saavad, ei ole enam meie kätes. Tõdeksin siinkohal, et see on Jumala kätes.

Eesti Vabariik 100 ja Pilistvere 30. Mina vaatan kõike toimuvat Pilistverest, Eestimaa südamest. Tallinnasse rajatakse uhkelt ja suurelt kommunismiohvrite memoriaali ja see on vajalik. On mõistetav, et meie riigi pealinnas peab olema paik, kus meenutada, mälestada ja austada kannatanuid ning rääkida avalikult kuritegudest, mis kunagi ei tohi enam korduda. Maarjamäe memoriaal on paigana kõnekas ja väge täis. Loodan, et praegused tegutsejad seda mõistavad ja austavad. Meie riik väärib 100-ndaks sünnipäevaks seda kingitust küll. Siiski, 30 aastat tagasi sõnastati Pilistveres alustõde, mida keegi teine avalikult sel ajal veel öelda ei julgenud. Kõnekas on tähele panna, et 20. augustil 1988 aastal asutati Pilistvere kirikus Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei, nimele lisaks ei olegi ju lisaselgitusi vaja. Aga kuidas läheb nõnda, et päeva pealt kolm aastat hiljem,

Artikli autor Hermann Kalmus kõnelemas 23. augustil Pilistvere kivikangru juures.

20. augustil 1991 aastal me kuulutame oma riigi õigusjärgsena taasiseseisvaks. Vaimulikuna saan tõdeda, et selgemat Jumala kõne inimesega arusaadaval kujul on raske leida. Iseasi on, kas me tahame näha ja aru saada.

Aga Maarjamäele rajataval memoriaalil on ka kurb pool. Pealinn on kahtlemata oluline, kuid ära ei tohi unustada pärandit, mida kõige selgemini sõnastas ERSP ja Pilistvere Kommunistliku Genotsiidiohvrite Memoriaali rajamine 2. novembril 1988. aastal. Enne vene riigi ja rahva poolt korda saadetud terrori algust oli Eesti maarahva riik. Nõukogude Liit ei küüditanud mitte ainult Siberisse, vaid küüditas välja ka kodutaludest kolhoosikeskustesse või linna. Meile meeldib mõelda, et maaelu lõpp tuli koos Mart Laari omandireformiga, aga see on suur eksitus. Maaelu hävitati peremeeste ja perekondade küüditamisega ning sund-kolhoosierimisega. Oluline on siinkohal märkida ja meenutada, et ka Eesti talud tegutsesid niiöelda „kommunistlikult”. Aga mitte ideoloogiliselt, vaid koostöö mõttes. Meie nimetasime seda ühistuliseks ühistegevuseks ja ühistuid oli Eestis enne teist maailmasõda kordades rohkem kui Nõukogude Liidu vägivalda toel rajatud kolhoose.

Tegutseme siin Pilistveres usus, et Eesti maaelu tuleb veel tagasi. Tuleb tagasi just talude, oma peremeeste ja ühistulise koostöö tähenduses. Tean, et see kõlab võimatuna, on vastuvoolu ujumine

ning paistab kui tuuleveskitega võitlemine. Aga sama absurdne oli omal ajal Vello Salumi ja teiste temasuguste „radikaalide” jutt iseseisvast rahvusriigist. Olen kindel, et röövkapitalistlik inimsuhteid ja loodust hävitav majandusloogika variseb kokku ja siis mõtestatakse terved ühiskonnad uuesti läbi.

Kommunistliku Venemaa vägivaldne kogukonnasuhete ümberkujundamine on siis hoiatavaks näiteks. Samasugust vägivalda näeme praegu Tšetšeenias, Gruusias ja Ukrainas. Näited võib tuua veelgi.

Väikerahvaste kõige parem kaitse on tõde ja õiglus. Nõukogude Liidu hullumeelsuse lõpetas julgus öelda välja tõde. Nendesse süvenemine ja esilhoidmine on meie kõige parem kaitse ka tulevikus. Viimselt ei kaitse meid ei omad ega võõrad sõdurid, tankid või muu tapmistehnika. Meid kaitseb tõe kõnelemine ja õigluse nõudmine.

Usun, et Pilistvere on meie ühine südameasi. Sellele on väge andnud tuhanded ja tuhanded inimesed, kes aastate jooksul on aidanud, ehitanud või kohale tulnud. Pilistvere ja eesti rahva saatuse lugu kuulevad igal aastal sajad noored Eestist, Soomest ja mujalt. Kokku leiab Pilistvere memoriaali ja ERSP asutamispäiga üles igal aastal umbes paar tuhat inimest. See kõik on väärt, et seda usvalt hoida ja arendada. Seda saame teha kõige paremini üheskoos, ühistuliselt.

Vaimuväge ja tõe tundmist.

Hermann Kalmus
Pilistvere hingekarjane

Eesti Vabadusvõitlejate Liidu 24. kokkutulek ja 25. tegevusaasta tähistamine 8. juulil 2017 Haapsalus

Mälestushetk.

Fotod: Kuno Raude

Pärja asetavad Memento Harjumaa Ühenduse esindajad.

Foto: Ainu Purje

Mõte luua Eesti sõjameeste-vabadusvõitlejate organisatsioon tekkis juba enne Eesti taasiseseisvumist. 1990. aasta suvel toimus katse korraldada Toris esimene sõjameeste kokkutulek, mis tuli ära jätta okupantide jõustruktuuride kohaletoomise tõttu. Esimene endiste sõjameeste kokkutulek toimus 8.07.1991 Toris Tori Kihelkonna Muinsuskaitse Seltsi korraldamisel. Nendest kokkutulekutest algas üle Eesti sõjameeste-vabadusvõitlejate ühenduste loomine.

8. veebruaril 1992 moodustati Tartus maakondlikke organisatsioone ühendav Eesti Vabadusvõitlejate Liit, mille eesmärgiks on Vabadussõja ja Sinimägede vaimu säilitamine ja edasikandmine rahva mälus ning noorsoos kaitsetahte ja isamaa-armastuse kasvatamine, samuti see, et ei kustuks mälestus nendest, kes on andnud elu Eesti vabaduse ja sõltumatuse eest.

EVL koosseisu kuulus 13.04.1996 seisuga 18 organisatsiooni 3924 liikmega. Käesolevaks ajaks on osa ühendustest oma tegevuse lõpetanud ning osa liikmeist manalateil. 1.01.2017 seisuga oli EVL liikmeskond 881 sõjameest-vabadusvõitlejat. Viimasel ajal on EVL-ga liitunud paljud 1990-1994 Eesti Kaitsejõududes teeninud ohvitserid ja allohvitserid, kes sisuliselt taastasid kaitsejõud okupatsioonivägede kohalolekul ja on samuti vabadusvõitlejad.

EVL kokkutulekud on toimunud Adaveres, Elvas, Toris, Sinimägedes, Võrus, Tallinnas, Haapsalus, Viljandis, Toilas, Rakveres, Tartus, Märjamaal, Kuressaares, Põlvas ja Põltsamaal, mõneski paigas korduvalt.

Tänavune kokkutulek avati Vabadussõja mälestussamba esisel, kus asetati pärjad kangelaste mälestuseks. Järgnes kontsert-jumalateenistus Haapsalu Toomkirikus, teenis piiskop Tiit Salumäe. Lõuna ajal pakuti kehakinnituseks sõdurisuppi. Siis oli järg väliürituse käes. Peeti kõnesid, kuulati külaliste tervitusi, vaadati kontserti ja kasutati vabamikrofoni.

See oli sisukas, mõttetihe päev, millele lisasid meeleolu Kaitseväge orkester, Ridala kooli laululapsed, laulustuudio Do Re Mi ja Ridala rahvatantsijad.

Kunagine sõjaväelendur Hendrik Arro saatis Memento Teatajas avaldamiseks tervituse oma sõjakaaslastele käesoleva aasta juunikuus. 26. septembril lahkus ta meie hulgast igaveseks, nii jäävad need sõnad viimaseks pöördumiseks.

Mementolased jäävad Hendrik Arrot mäletama kui aatelist ja suure südamega inimest.

Kallid sõjakaaslased, relvavennad Eesti II vabadussõjast!

Veel pisut ja käes on Eesti vabariigi sajast aastapäev. Kuid enne seda toimus veel üks sündmus, mis väärib tähistamist. Selleks on Sini-mägede lahingute seitsmekümne kolmas aastapäev. See on enne Eesti sajandat aastapäeva siis viimane kord, mil meenutame sõjaajaloolaste arvates Eestis kõikide aegade jooksul peetud kõige raskemaid ja verisemaid lahinguid, lahinguid, kus ka meie, eestlased sõdisime. Küll koos sakslastega, kuid „siililgi oli selge“, et meie jaoks käis võitlus kodumaa kaitseks. Tunnustas meid ju Eesti tolleaegne valitsus (Uluots) kui Eesti vabaduse eest võitlejaid ja selja taga oli kodumaa, nii et taganeda polnud kusagile. Paraku sunnib tänapäeva Eesti valitsuse suhtumine sellesse sündmusesse vanu rindevõitlejaid sageli aga küsima: „Kas Eesti valitsusrikkonnad nüüd tõepoolest arvavad, et Uluotsal ei olnud õigust tol ajal käimasolevat võitlust Eesti II vabadussõjaks või selles osalevaid sõdureid eesti vabadusvõitlejateks nimetada?“

Lahingu me küll võitsime, kuid selle sõja Saksamaa ja koos selle-

ga ka Eesti kaotas. Vastase ülekaal oli liiga suur. Meie, eestlaste jaoks järgnesid sellele paljudele sõduritele osaks saanud pikad vangilaagri- ja okupatsiooniaastad, mil olime „neetud fašistid“, keda võidi igati represseerida ja kes pidid nägema oma kodumaa koloniseerimist venelastega ning tehnilis-majanduslikku allakäiku.

Kuid oli, mis oli. Oma südames säilitasime me lootuse, et nii see ei jää. Tuleb vastu pidada ja ükskord saabub päev, mil Eesti on jälle vaba. Ja tõepoolest, see päev saabus ning Eesti taasiseseisvus. Meie, kunagiste vabadusvõitlejate jaoks oli see unistuste täitumine.

Paraku selgus varsti, et nii lihtsalt need asjad ei käi. Nooremate põlvkondade eestlased, kes nüüd võimule tulid, ei tahtnud oma vanaisadest ja nende võitlustest (peale üksikute erandite, kes julgesid öelda: „Poisid, te tegutsesite õigesti!“) mitte midagi teada. Põhiline seisukoht oli, et te sõdisite sakslaste eest ja selliseid veterane üks demokraatlik vabariik ei vaja. Ka ajakirjandus ei hoidnud kokku musta värvi vabadusvõitlejatest kirjutamisel. Kuid mis seal rääkida väiksematest vendadest, kes lihtsalt suurematele järele haukusid. Isegi meie endine president Toomas Hendrik Ilves teadis ainult Eesti esimest vabadussõda ja seda, et nüüd on meil missioonid. Vahepealset aega tema jaoks lihtsalt ei eksisteerinud. Teist vabadussõda ei olnud olemaski ja need, rohkem kui 70 000 meest, kes Eesti kaitseks relva haarasid, olid lihtsalt sakslaste käsilased. Eesti sõjaveteranidena meid ei tunnustatud ja ei tunnustata tänase päevani. Mõtleks vaid – need mehed julgesid USA truult liitlase Nõukogude Liidu vastu võidelda. Mis sest, et oma kodumaa kaitseks. See on süü, mida ei andestata.

Markantseks näiteks on siin 08.08.2012. aastal toimunud

Ameerika õhujõududes Vietnamis lennanud ja langenud eestlasest lenduri mälestusmiiting Ämaris, millest osavõtt saksa sõjaväes teeninud eesti lennuväelastele USA saatkonnas nõudmisel ära öeldi. USA esindajatel ei sobivat selliste eestlastega koos oma langenuid mälestada.

See on solvav ja tahes-tahtmata tunneme ennast Eesti Vabariigi poolt reedetud sõduritena. Siis, kui oli vaja Eesti valitsuse (Uluots, Tief) tunnustamist Eesti järjepidevuse tõestamiseks, oli Eesti põrandaaluse valitsuse olemasolu vajalik, kuid et selle valitsuse poolt tunnustatud sõdurite tunnustamine on samuti vajalik, see unustati lihtsalt ära või ei julgetud välja öelda. Kuid mis seal teha, kui moraalsest julgusest puudu jääb. Nüüd, kus meid on juba õige vähe järele jäänud, tuleb nähtavasti leppida sellega, et ametlikust valitsuse tunnustusest oleme me ilma jäänud ja ilmselt jäämegi. Nii julgeid mehi, kes selle küsimuse julgesid lahendada, Eestis nähtavasti ei ole olemaski.

Ega siis midagi – vabadusvõitlejad sülitasid lootusele, et Eesti juhtkonnalt peale pisikesest rahalise abi kunagi ka moraalset tunnustamist loota võiks ja koondusid omaette vabadusvõitlejate organisatsioonidesse. Seal meenutati kunagisi lahingupäevi ja räägiti asjadest nii, nagu nad olid.

Nüüd, kus meid on juba väga vähe järele jäänud, tahaksin teid kõiki õnnitleda ja tänada, et pidasite vastu kõik katsumused ja säilitasite vabade eestlaste vaimu. See näitab, et olime tõeliste meeste väirilised. Ja loodame, et kunagi tulevad põlvkonnad, kes oskavad meie poolt tehtut hinnata. Elagu Eesti!

Hendrik Arro
Sõjakaaslaste Eesti Lennuväelaste
Ühenduse esimees, Ph.D.,
kunagine sõjaväelendur

HARJUMAA

23. septembril tähistati Keila ümbruses 1944. aastal peetud lahingute 73. aastapäeva.

Kõigepealt sõideti Kumna mälestuskivi juurde. Seejärel toimus Harjumaa Muuseumis ajalookonverents. Esinesid Peep Varju ettekandega “Eesti rahva vastupanuvõitlus kommunistliku okupatsioonivõimuga”, Peep Pillak “Eesti vabatahtlikud Norras 1940”, Jüri Kotšinev “Wehrmachti sõdurite rindeolme (toitlustus, puhkused, vaba aeg, suhted relva-SS üksustega, võitlustahe, propaganda jne)” ja Hanno Ojalo “Haapsalu mäss septembris 1944”. Päev lõppes vestlusringiga.

20. augustil mälestati Eesti vabaduse eest võidelnuid. Kose suruaial Vabadussõja mälestussamba juures aetas mälestuspärja ka Harjumaa Memento esindaja.

Saatusekaaslaste kokkutulek Keilas

16. septembril said Keilas kokku Novosibirski oblastisse küüditatud inimesed.

Kokkutuleku ajendiks sai asjaolu, et Marika Tiitsu-Õispuu külastas selle aasta suvel koos tütreaga oma sünnikohta Sibeiris. Huvitatult kuulasid tema ettekannet kunagi sinna kanti küüditatud ja seal sündinud lapsed. Üritusel osales representeeritud Kiilist, Koselt, Sakust, Tallinnast, Raplast ja Keilast. Kõige eakamad olid 96-aastane Valli Evartson ja 94-aastane Vilma Leitmäe.

Vaadati fotosid Aštaki ja Kinterepi küladest, kus kunagi oldi sunnitud elama.

Täname Marikat huvitavate fotode eest. Ürituse korraldamisele aitasid kaasa Aino-Elvi ja Urmas Leitmäe.

Fotod Harjumaa Memento ja Kose valla kogust

Pr. Valli Evartson Kiilist

Eakamad väärivad toetust ja kaasamist

Vanema põlvkonna elutarkus ja kogemused on rikkalik pärand, mida tuleb osata vääriliselt hinnata nii perekonnas, tööl kui ka ühiskonnas tervikuna. Ükski käsiraamat ei asenda teadmisi, mis kogunenud aastatega, nõnda peaksime oskuslikumalt neid teadmisi ka rakendama ja pikaajastest kogemustest õppust võtma.

Sotsiaalkaitseministri ülesannetes olen külastanud enamikku Eesti maakondadest ja kohtunud ning kõnelnud paljude eakatega, kes panustavad aktiivselt oma kogukonna arengusse ja koostöösse; juhendavad lapsi ja pakuvad neile isamaalist haridust; korraldavad eakaaslastega erinevaid üritusi, mis annavad inimestele põhjuse kokku tulla ja pakuvad rõõmu. Teinekord paneb nii mõnegi üle 90-aastase elujõud ennastki kadedust tundma – milline tegutsemissoov ja jõud inimestes säilinud on!

Vaatamata okupatsiooniajal üle elatule, rasketele aastatele, kui Eesti lipu lehvimine polnud võimalik, kandis tänane eakate põlvkond alati südames soovi taas elada vabas Eestis. Nagu ütlesin ka Vastupanuvõitluse päeval Otto Tiefi kalmul – me vabadus pole ju midagi isenesestmõistetavat. Inimeste visadus ja meelekindel traditsioonide hoidmine on meid toonud tänapäeva, mil saame vabalt toimetada ja ise otsustada.

Riigi kohustus on teha endast olenev, et tagada väärikas eas inimestele toimetulekuvõimalused, vajalik info ja abi ning teenused selleks, et ükski eakas inimene ei tunneks, et teda on unustatud. Tuletan siinkohal meelde mõned samud, mida oleme ellu viinud selleks, et pensionialiste elu kergemaks teha.

Represeeritute toetus tõuseb 230-le eurole

Eelmise aasta detsembris kohtusin Wabaduse kohvikus Memento rahva- ga, kus tunnustati seda, et enam ei pea toetuse saamiseks esitama pabereid ja tšekke, kuid tuletati meelde, et represseeritute toetus on kaua püsinud sama suurena. 27. septembril esitas ingi valitsusele eelnõu, millega tõstetakse alates 2018. aastast represseeritute toetust seniselt 192 eurolt 230 eurole. Represseeritu toetus suuruses 192 eurot kehtib 2016. aasta 1. jaanuarist. Varasemalt maksti represseeritule kahte toetust – tervise taastamise toetust ja sõidusoodustust, mis võrdus samuti maksimaalselt 192 euroga kalendriaastas, kuid summad polnud tõusnud juba kümme aastat. Represseeritute toetusega lee-

Artikli autor Kaia Iva kõnelemas Vastupanuvõitluse päeval Otto Tiefi kalmul.

vendame Eestit okupeerinud riikide poolt represseeritud isikutele tekitatud ülekohut, aitame tasuda kulutusi tervisele. Okupatsioonirežiimi ülekohut me ei tohi unustada.

Vanemapensioni suurendamine väärtustab laste kasvatamist

Isamaa ja Res Publica Liit on perepoliitikas oluliseks pidanud laste kasvatamise arvestamist panusena, mis kajastub pensioni arvestamisel. Alates 1. jaanuarist 2013 arvutatakse vanaduspensionile juurde järgmine täiendav pensionilisa lapse kasvatamise eest, alates 2018. aasta jaanuarist maksame ühele vanemale iga lapse kohta, kes on sündinud enne 2013. aasta 1. jaanuari ning keda ta on kasvatanud vähemalt kaheksa aastat, ühe pensioni aastahinde (praegu 5,767 eurot) suurust igakuist pensionilisa. Seega varasemaga kokku saab üks vanematest iga lapse kohta 3 pensioniaasta suurust pensionilisa.

Tulumaksuvaba miinimum tõuseb 2018. aastast taas

Alates 2018. aastast on tulumaksuvaba miinimum 500 eurot. Põhimõte on olnud hoida ka keskmine pension tulumaksuvaba. Kui pensionäri keskmine kuu sissetulek (pension + palk) on kuni 1200 eurot, on tulumaksuvabastus 500 eurole garanteeritud.

Välja makstakse üksi elava pensionäri toetus

Oleme fookusesse tõstnud ka üksi elavate pensionäride olukorra – on ju selge, et üksinda kõiki elamiskulusid katta võib teinekord olla päris keeruline. Seega on riik siin öla alla pannud ja alates 5. oktoobrist 2017 makstakse vanaduspensionäri, kes elab Eestis rahvastikuregistri andmetel üksi ja kelle pensioni

suurus jääb alla 470 euro, täiendavalt toetust 115 eurot kord aastas. Pensionär ei pea toetust ise taotlema, vaid maksame toetuse välja pärast andmete kontrollimist. Sotsiaalkindlustusameti ja rahvastikuregistri andmetel puudutab see umbes 85 000 vanaduspensionäri. 8. septembril avati üksi elava pensionäri toetuse infotelefon 661 0551, millele helistades on võimalik toetuse saamise tingimusi vajadusel täpsustada.

Taaskehtestame matusetootuse

Et kõigil oleks võimalik ka väärikalt siit ilmast lahkuda ja lähedase kaotuse järel ei peaks muretsema matusekulude pärast, eraldab riik taas 2009. aastal kaotatud matusetootuse maksmiseks kohalikele omavalitsustele raha arvestusega, et keskmiselt saaks matusetootus olla 250 eurot. Pöörduda tuleb kohaliku omavalitsuse, st valla- ja linnavalitsuse poole.

Nagu artikli algul mainisin, on eakate talletatud teadmised väärtus, mida oleks patt kasutamata jätta, nõnda tegin kevadistel Linnade ja Valdade Päevadel ettepaneku eakate nõukodade loomiseks kogu Eestis. Koostöö suure elukogemusega kodanikega aitab teha paremaid ja läbikaalutuid otsuseid.

Üldisemate poliitikate puhul on oluline igakülgset panustada väärikasse vanemisse ja pakkuda tuge algatustele, mis soodustavad aktiivset vananemist kogukonnatöö, sotsiaalse ettevõtluse, eneseabi ja heategevuse arendamise kaudu. On selge, et vananeva ühiskonna tingimustes peavad nii riik kui ka omavalitsused laiendama elukestva õppe võimalusi.

Väikeses Eestis ei saa lubada kellestki möödavaatamist, iga inimene on väärtuslik.

Kaia Iva,
sotsiaalkaitseminister,
Isamaa ja Res Publica Liit

Sel suvel avati Pagari tänaval asuvad endised KGB vangikongid esimest korda külastajatele

Aastaid avalikkusele suletud olnud endised KGB vangikongid Pagari tänav 1 hoone keldris avati külastajatele 22. juulil. KGB vangikongid on külastamiseks avatud iga päev kell 11.00-18.00. Muuseumis toimuvad ekskursioonid ning valminud on koolinoortele suunatud haridusprogramm „Mäletamine ja mälestamine: kommunismi kuriteod”.

Avamispäeval oli muuseum avatud koguni 12 tundi, kongide uksed sulgusid alles esimese öötunni möödudes. Päeva jooksul tutvustasid giidid külastajatele hoone ajalugu ja sündmusi ning kõnelesid seal vangistuses hoitud inimeste lugusid. Samuti koguti inimeste mälestusi KGB vangikongidest. Avamispäeval jõudis muuseumisse 1500 inimest, kuid huvi ei ole raugenud ka pärast seda. Esimese kuu jooksul oli KGB vangikongides enam kui 10 000 külastajat.

„Eestis toime pandud inimsusevastased kuriteod on osa Euroopa ajaloost, mis peab jääma ajalooks,” tsiteeris Okupatsioonide muuseumi direktor Merilin Piipuu kongide avamisel Lennart Meri sõnu. „Tagamaks, et minevikus toimunud sündmused enam kunagi ei kordu, on meil vaja iga päev mõelda väärtuste üle, mida endis kanname. Seepärast on viimane aeg avada külastajatele Pagari tn 1 asuvad vangikongid. Koostöös maja arendaja ja paljude partneritega on kauaoodatud sündmus lõpuks teoks saanud,” kirjeldas Piipuu.

KGB vangikongide ekspositsioon valmis Okupatsioonide muuseumi eestvedamisel koostöös Eesti Mälu Instituudi ja Eesti Muinsuskaitse Seltsiga. Vangikongide avamise projekti toetajad on Kultuuriministeerium, Eesti Kultuurkapital, Eesti Sõjamuuseum – kindral Laidoneri muuseum ja Okupatsioonide muuseum.

Kui Sinul või Sinu pereliikmel on jagada mälestusi seoses Pagari 1 hoone, sealsete vangikongide, inimeste või ülekuulamisest, võta ühendust Okupatsioonide muuseumiga telefonil 668 0250 või muuseum@okupatsioon.ee.

KGB vangikongid kõnelevad iga seinapooriga seal aset leidnud inimõiguste ränkadest rikkumistest ja kuritegudest.

Kolmekordne poliitvang Enn Tarto meenutas KGB vangikongide avamisel peetud kõnes, et Pagari tn 1 hoov on talle tuttav. „Mind hoiti vangis Patarei vangla nn Leningradi osakonnas. Okupeeritud Eesti siseministeeriumi vangideveo autoga tõi relvastatud konvoi mu siia Pagari tn hoovi ja pani keldrisse väiksesse või suuremasse kappi või kongi. Hiljem viisid KGB-lased mu ülekuulamisele 2. või 3. korrusele,” selgitas Tarto.

Fotod Okupatsioonide muuseumi kogust

Trivimi Velliste sõnavõtt Pagari 1 õuel NKVD kongide avamisel

**Head vastupanuvõitluses osalenud
Lagle Parek, Enn Tarto jt!
Head Vabariigi Valitsuse liikmed ning
diplomaatkonna esindajad!
Head Eesti ajaloo hindajad ja hoidjad!**

See maja siin on sümbol, mis kätkeb endas vastandlikke algeid – headust ja kurjust, valgust ja pimedust, rahu ja sõda. Majadel, nagu inimestelgi, on oma elulugu. See lugu määrab nende ainuomasuse ehk identiteedi.

Pagari 1 hoone ajalugu on pisut pikem kui sajand. Selle algus on rahuaajas. Aastal 1911 ostis mõned kinnistud Pika ja Laia tänava vahel Suurbritannia kodanik William Tulip kavatsusega ehitada siia esinduslik korterimaja. Tol ajal ei hinnatud vana ehituspärandit nii, nagu meie seda täna teeme. Lammutati mitu keskaegset ja varauusaegset hoonet, mille asemele arhitekt Hans Schmidt projekteeris viiekorruselise juugendliku elumaja. Hoone tugimüürides kasutati meie traditsioonilist ehitusmaterjali – paekivi ja tellist. Soklikorrus sai klombitud paest, esimene korrus lihvitud paekivist. Hoone valmis kiiresti – aastal 1912, mil suure sõja alguseni oli jäänud vaid paar aastat.

Maailmasõja eel ja selle ajal arendati Tallinnas ning selle ümbruses teatavasti Peeter Suure merekindlust, mille eesmärk oli tõkestada vaenlase teekond keisririigi pealinna Peterburi. Merekindluseks oli arvukas ametkond ja juhtkond, kes vajas majutust. Samuti vajati ruume kindluse asutustele. Nõnda leidsidki uues nägusas hoones ulualust paljud kindluse juhtivad ametnikud, aga ka merekindluse ehitusvalitsus. Hoone osteti riigile jaanuaris 1917 – vaid mõned nädalad enne viimase tsaari troonilt kukutamist.

Pärast kaheksa kuud kestnud „päiksepaistelist revolutsiooni“ haarasid Petrogradis võimu teatavasti enamlased. Üks nende juhte Leonid Trotski pidas Brestis Saksamaaga kummalisi läbirääkimisi, teatades, et Nõukogude Venemaa ei nõustu sakslaste pakutud tingimustega, aga sõdima ka ei hakka. Seda kuuldes andis keiser Wilhelm II Berliinis oma vägedele käsu – liikuda edasi.

Nõnda jõudsid keiserlikud Saksa väed 25. veebruaril 1918 Tallinna. Ent päev varem oli siin kuulutatud välja iseseisev riik, mida Berliin muidugi ei tunnustanud. Sellegipoolest juhtus nii, et just siin hoones pidas vastsündinud riigi ajutine valitsus märtsis 1918 oma esimesi istungeid. Seejärel kolis siia Saksa 8. armee staap oma tooraine ja kaubanduse osakonnaga (RoHa).

Pärast üheksa kuud kestnud okupat-

siooni, mida eesti rahvasuu oli hakanud kutsuma „mustaks suveks“, sunniti Saksamaa novembris läänernerindel alistuma. Ilmasõda oli Saksamaale häbiväärselt lõppenud, riigis puhkes revolutsioon ning Saksa ohvitserid ja sõdurid siin Eestis kiirustasid koju. See andis Eesti ajutisele valitsusele võimaluse tulla põranda alt välja ja asuda riiki tegelikult juhtima.

Hoonesse Pagari 1 asus Harju maakonna valitsus. Samas ei jätnud Venemaa enamlased uut sõjalist olukorda kasutamata. Kaotatud kubermang tuli tagasi saada. Narva poolt saabus Hiiobi sõnumeid. Ja 24. novembril 1918, neli päeva enne Vabadussõja algust, saatis meie esimene kaitseminister kindralmajor Andres Larka kirja siseministrile palvega anda Pagari 1 sõjaministeeriumi käsutusse. Nii ka sündis. Siit juhtiti Vabadussõda, mida võime lugeda oma vabaduse pandiks ja sümboliks. Siin töötas ka Vabadussõja ajaloo komitee. Kaks aastakümnet asus siin nii sõjaministeerium kui ka Sõjavägede Staap. Neljandal korral oli kindral Johan Laidoneri töökabinet.

Teatavasti tuli Eestil Teise maailmasõja puhkemisega muutunud geopoliitilises olukorras taanduda. Meeleheitlik sõjaline vastupanu leidis aset viis aastat hiljem Sinimägedes ja mujal. Nõukogude sõjalise okupatsiooni järel hõivati ka Eesti Vabariigi asutused. Siia Pagari tänavale kolis 9. oktoobril 1940 ENSV Siseasjade Rahvakomissariaat (SARK). Järgmisel aastal rajati siinsetesse keldritesse ülekuulatavate paigutamiseks kurikuulsad kongid. Ülekuulamistele toodi eesti rahva paremaid poegi ja tütreid – neid, kes olid seisnud Eesti vabaduse ja riikluse eest.

Kolm aastat (1941 – 1944) kestnud Saksa okupatsiooni ajal töötasid siin Eesti Omavalitsuse Sisedirektooriumi allasutused – välipolitsei ja omakaitse. Kui aga punaarmee 22. septembril 1944 taas Tallinna jõudis, jätkus Pagaris endine SARK/NKVD (hilisem KGB) tegevus. Kongid leidsid taas rohket kasutust, ülemistel korrustel olid jälle jõhkrad, piinarikkad ülekuulamised. Muutus toimus alles 1950ndatel aastatel, nn Hruštšovi sula ajal, mil loobuti otsesest piinamisest. Ent nõukogude-vastaseid vahistati ja vangistati endiselt.

Veel enne, kui Nõukogude Liit lõplikult kokku varises, aastal 1990 irdus Eesti siseministeerium NSV Liidu siseministeeriumist ja hoonesse Pagari 1 asus veidi hiljem Eesti Vabariigi Politseiamet. Kuna politsei leidis endale viimaks sobivamad ruumid, otustati aastal 2010 sinne kinnistu erastada. Uueks

omanikuks sai Tolaram Group eesotsas Sonny Aswaniga, kes on suhtunud mõistmise ja pieteeditundega selle maja ajalukku.

Hoone restaureeriti väärikalt – nii nagu see kunagi oli ehitatud Hans Schmidtii jooniste järgi. Sajandi möödudes on siin jälle avarad, esinduslikud korterid. Maja teenib jälle rahu ja mitte sõja otstarvet, valguse, mitte pimeduse alget, headuse, mitte kurjuse vaimu.

Selle maja linnulennulise eluloo lõpetuseks tahaksin, head kuulajad, rõhutada üht lihtsat tõsiasja: ajaloole – ka hilisele ajaloole – tagasi vaadates tundub, et kõik pidigi nii minema nagu läks. Et oleme jälle vabad, muidugi! Ent mitte midagi ei sündinud iseenesest! Nõukogude režiim oli rajatud hirmule – kõikhõlmavale ja kõikjaleimbuvale hirmule. Ja oli, mida karta! Aga niipea, kui keegi julges ja suutis seda hirmu ületada, muutus selline vastuhakk režiimile üliohtlikuks.

Seetõttu on meie kohus mäletada ja hinnata selliste vastupanuvõitlejate, nagu seda on siinviibivad Lagle Parek ja Enn Tarto, panust meie vabanemisse. Vabadusvõitlejate arvulist osakaalu meie rahvast saame mõõta promillides, ent nende mõju ja tähendus on kordades – kümnetes ja sadades kordades – suurem kui nende arv.

Ja lõpetuseks tahan tänada nooremaid – neid, kes on näinud palju vaeva, et Pagari kelder meie mälumaastikul on uuesti ja jõuliselt ellu ärganud. Et see eriline mälupaik on päästetud tulevikule. Aitäh Okupatsioonide Muuseumi juhatajale Merilin Piipuule ja tema paljudele abilistele!

Suur tänu!

Fotod Peep Varju kogust

Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühing (EVSÜ) tähistas 11. septembril k.a. haruldast juubelit, sest sai täis 100 aastat ühingu asutamisest.

EVSÜ on Eesti üks vanemaid ja auväärsmaid kodanikeühendusi ning on vanem kui Eesti Vabariik. Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühing sai alguse siin Tallinnas Esimese maailmasõja päevil, pärast Veebruarirevolutsiooni, kui Venemaal valitses täielik kaos. Selles olukorras oskasid eestlased luua sõjainvaliidide ühistu, mis koondas kõik Esimeses maailmasõjas vigastada saanud sõjamehed.

Kokku tulnud u. 100 sõjamehega ürituse organiseerijateks olid Eestimaa kubermangu komissar Jaan Poska, Tallinna hoolekande osakonna juhataja Voldemar Päts (tulevase Eesti presidendi Konstantin Pätsi vend) ja Aleksander Kask. Ühistu põhikirja järgi sai eesmärgiks Esimeses maailmasõjas invaliidistunud sõjameeste ja nende pereliikmete materiaalne ja moraalne toetamine, invaliididele jõukohase ameti väljaõppe korraldamine ning abi töö leidmisel. Stardikapital saadi riigilt ja annetustena mitmelt Eesti seltsilt ning eraisikutelt.

Töö läks hoogsalt käima, loodi mitmed töökojad invaliidide väljaõppeks

ning töötamiseks. Kuid Saksa okupatsioon katkestas tegevuse pool aastat hiljem: varad rekvireeriti, töökojad ja ühiselamud suleti. Pärast Saksa okupatsiooni alustati otsekohe uuesti ning Vabadussõja karmidele tingimustele vaatamata taastati vanad ning avati uued töökojad. Ühistu reorganiseeriti 1921. aastal Vigastatud Sõjameeste Ühinguks ja uus põhikirja kinnitati 9. jaanuaril 1922. Ühingu liikmeteks haarati kõik eesti sõjainvaliidid, kaasa arvatud ka Vene-Jaapani sõjas invaliidistunud mehed. Ühingu liikmete arv ulatus üle 5000, neist Vabadussõjas said haavata u. 2600 sõjameest.

Riik toetas igal aastal ühingat kindla summaga, märkimisväärset tulu teeniti oma tööga ning sõjainvaliidide toetuseks korraldati korjandusi ja annetustega üritusi. Nõukogude okupatsioon lõpetas ühingu tegevuse teistkordselt 1940. aasta juunis, kui keelustati kõik Eesti kodanikeühendused. 23. novembril 1991, kohe pärast Eesti iseseisvuse taastamist jätkus Eesti Vigastatud Sõjameeste Ühingu tegevus kodumaal. Läänes oli aga eesti sõjainvaliidide abistamine toimunud erinevates vormides katkestamatult. 31. augustil k.a tähistati ühingu suurt juubelit mälestuskivi avamisega Pilistvere

Genotsiidiohvrite Memoriaalis. Tallinna Jaani kiriku praost Jaan Tammsalu pühitses auväärsse ühingu mälestussamba sellel pidulikul üritusel. 10. septembril 2017 toimus EVSÜ 100. aastapäeva puhul Tallinna Jaani kirikus kontsertpalvus.

Peep Varju

80 julget inimest

14. juuni 1941. a. esimese massiküditamise põhjuste ja selleks inimeste väljavalimisega seoses on avaldatud väga erinevaid arvamusi kuni väiteni, et eestlased ise kaebasid üksteise peale. Dokumentide on 1941. a. suvest täiesti mõistetavalt põhjustel säilinud vähe. Peaaegu puuduvad dokumendid kohalike inimeste suhtumisest toimumusesse.

Hariduse Rahvakomissariaat saatis juba 16. juunil allasutustele ringkirja „töölt kõrvaldatud“ töötajatest andmete saamiseks. Kokku on vastustes 226 nime. Nimekiri pole ilmselt täielik, nii oli Läänemaa haridusosakonnal teada 17 nime, kuid nende hulgas ei ole Piirsalu valla Seljaküla algkooli õpetajaid Hando ja Lydia Viilmaad. Ometi on just perekond Viilmaast juba 15. juunil kirjutatud kolm ühesisulist kirja hariduse rahvakomissarile. Piirsalu valla kutsealuste (neile oli Hando Viilmaa spordi- ja vene keele õpetaja) palvele on alla kirjutatud 18 inimest, Seljaküla rahvama kirjal juhataja ja kirjatoimetaja, Seljaküla algkooli õpilaste vanemate ja vallaelanike kirjal 77 inimest. Kõigi kirjade sisu on põhimõtteliselt sama: palutakse „tagasi saata“ Seljaküla algkooli õpetajad Hando ja Lydia (kirjades Liidia) Viilmaa, kelle tegevusele antakse kõige parem, lausa ülistav hinnang. Kirjad on koostatud päev pärast traagilist sündmust, hõlmastava kiirusega. Tähelepanuväärne on lisaks asjaolu, et Viilmaad olid Seljakülas töötanud vähem kui aasta. Avaldame siin kirjadest pikima, kus eesmärgi saavutamiseks on kasutatud kõiki vahendeid, ka nõukogude propagandast võetud žargooni. Kõik selleks, et armastatud õpetajaid vabaks saada. Paraku asjatu lootus. Kirjad pandi rahvakomissariaadis lihtsalt kausta, andmeid selle informatsiooni edastamisest „organitele“ pole. Küllap oli juba ka selge, et sellel poleks olnud tagajärgi.

Hando ja Lydia Viilmaa viidi ära koos kahe tütreaga, neist noorem vaid seitsmekuune. Nende elukäigust ei selgu mingeid erilisi arreteerimise põhjuseid: õpetajate seminari haridusega kohalikus kultuurielus aktiivsed inimesed. Ka Hando Viilmaa koolipoisina osavõtt Vabadussõjast oli siiski väga kauge minevik. Enne Seljaküla olid mõlemad töötanud Taebas, mehe koduvallas. Hando Viilmaale määrati hiljem 10 aastat laagrit nõukogudevastaste väljendite pärast (par.58 lg13), ta suri kinnipidamiskohas. Lydia saadeti koos lastega Kirovi oblastisse, kus 1942. a. lõppes nende elutee, kõigepealt emal, siis lastel.

Algkooli Seljakülas enam pole, 1936. a. ehitatud hoonne hävis 1985. a. tulekahjus. Küla on kuulunud järjest suuremate haldusüksuste koosseisu, praegu Lään-Nigula valda. Kõrvaline metsaküla on Seljaküla olnud kogu aeg, hoolimata paiknemisest Haapsalu maantee ääres. Ometi leidis just seal üle 80 inimese (osa kirjutas alla kahele kirjale), kes julges anda allkirja vägivalla vastu, süütute inimeste kaitseks. Mäletagem koos perekond Viilmaaga ka neid, nüüdseks meie hulgast lahkunud. Või elab neist veel keegi?

*Liivi Uuet
Rahvusarhiiv*

15. juuni 1941.aastal
Seljaküla p.ag.Läänemaal

Hariduse Rahvakomissarile
Läänemaa Piirsalu valla Seljaküla algkooli
lastevanemate
P a l v e

Saades kuulda Seljaküla algkooli õpetajate Hando ja Liidia Viilmaade sundkorras ära minekust 13-VI-41. aastal tunne- me tõsist kahju. Juba aastaid kümme tagasi lonkas Seljaküla algkoolis kord ja õppimine. Koolimajas tegid lapsed, mis nad ise iganes tahtsid. Ulaklus ja kaabaklus valitsesid ülemal määral. Koolimajast inimeste möödudes sõimasid koolilapsed neid, kodanlike jäänuste õpetajad ei reageerinud sellele üldse, nad olid nii võimetud, et said isegi laste käest sõimata. Õppimine lonkas. Kes tahtis, see õppis, kes ei tahtnud, ei õppinud, nii ei pandud sellele rõhku. Möödunud aastal saadeti siia õpetajad Viilmaad. Koolimajast käis läbi kui värske tuul. Üle öö pandi kord majja. Ulakluse pesast tehti lühikese ajaga eeskujulik Nõukogude algkool. Kõige iseloomustavam on õpilase, Heino Jõesaare ütlus: “ Selle õpetajale küll vastu hakata ei või, ta saab vihaseks, et viskab kas või lakke, peame kõik korralikud olema.” See näitab kujukalt, et õpilased austasid õpetajaid ja ei talitanud oma äranägemise järele. Enne, kui tulid õpilased koolist koju, läksid välja, õppimisest polnud juttu. Vanemad küsisid, miks te ei õpi. Vastati “ Õppida pole midagi !” Tänavu aasta jooksul on teinud õpilased virgalt tööd. Käsitööst polnud õpilastel aimugi. Sellel aastal on aga palju õpilaste käsitööde väljapanekuid, mida võis iga Seljaküla kodanik näha laste lõpupeol. Kunagi varem pole seda näha olnud. Need kooli käsitööd väärivad tõsist imetlust ja kiitust. Enne koolis laulmist ei õpetatud, kui õpetajalt küsiti, mikspärast, vastati „lastel pole lauluandi“. Kuid lapsed laulavad nüüd mitmel häälel ja hästi. Seda on teinud kõik õp. L.Viilmaa ühe aasta jooksul. Kodanliku korra õpetajad kirjutasid kevadel tunnistusi nii kuidas keski vanem jõudis õpetajale maksta, loomulikult kulakute lapsed said siis paremad tunnistused ja kehvikud pidid leppima halvematega. Sms Hando Viilmaa korraldas alalõpmata laste vahel küll individuaalseid küll klassivahelisi võistlusi, mis ergutas laste õppimisi ja tegi koolitöö huvitavaks.

Viilmaad olid Seljakülas esimesed õpetajad, kes väärtsid Seljaküla lastevanemate poolehoidu ja kiitust. Siiaajani oli koolimaja ümbrus korrastamata, kuid nüüd tehti juba kooli ajal algust iluaia ühes basseini ja puiestiku asutamisega. Nüüd hiljem tegi õp. Viilmaa seda suurt tööd üksi. Praegu on ta pooleli.

Kui mõni üksik võibolla kannab isiklikku viha õp-te Viilmaade vastu, siis tuleb see kindlalt juurdlusele võtta ja selgitada, missugused need põhjused on. Kuid meie lastevanemad teame, et sms-d Viilmaad on tõsised bolševikud ja pooldavad sotsialistlikku korda.

Eespool kokkuvõetud põhjustel palume meie Seljaküla lastevanemad meie armastatud õpetajad tagasi saata.

15-VI-41.aastal
Seljaküla ag. Läänemaa
Lastevanemate ja kohalikkude kodanikkude allkirjad
77 allkirja

ERA. R-14.1.966.

SAAREMAA

Saaremaa Memento tegemisi

Kui vaadata möödunud kevade ja suve tegevusele Saare maakonna Memento ühenduses, siis on olnud meeldivaid ja rahuldavaid sündmusi. Traditsiooniliselt korraldatavad üritused nagu märtsiküüditamise, leinapäeva ja veel mõningate tähtpäevade meeles pidamine kannaksin rahuldavate sündmuste hulka. Meeldivad sündmused oleksid need, mis toimusid ootamatult ning olid aktuaalsed ja pakusid rahvale huvi. Üks selline üritus toimus tänavu Kuressaare linnas Saaremaa maavalitsuse ruumides käesoleva aasta 10. augustil.

Maakonnaajalehe Meie Maa ettevõtmisel ja kulul oli kutsutud Saaremaale külla hobiajaloolane Anton Löskov, kes elab ja töötab statistikuna Uraali mägede taga Jekaterinburgi (vahepeal Sverdlovski) oblastis Kamensk-Uralski linnas. Kui ta kohalikus arhiivis Kamensk-Uralski linna ajalugu uuris, sattus tema kätte mitmeid nimekirju, sealhulgas Saare- ja Muhumaalt 1941-1942 tööpataljonis olnud noorte meeste nimekiri, kes seal surid ja maeti linna kalmistule. Selles nimekirjas oli 131 inimest, neist 79 saarlast. Juhul, kui keegi tunneb huvi nimekirja vastu – see on ilmunud ajalehes Meie Maa nr 273, 274 ja 275 6., 7. Ja 8. detsembril 2016.

Ajalehtedest Meie Maa nr 173 10. aug. 2017 ja Saarte Hääl nr 154 11. aug. 2017 leiata ka pikemad kirjutised kohtumisest Anton Löskoviga. Kõlama jäi see, et üks Siberi noormees ei jätanud sellist nimekirja leides asja tähelepanuta, vaid hakkas otsima piirkondi, kust need inimesed pärit olid ja saatis need nimekirjad sinna. Sellise töö ja otsingute eest tänasid Saare maavanema asetäitja koos allakirjutanuga Antonit ning andsid üle tänukirja ja meened.

Koosviibimisel avaldasid oma tänu paljud Saaremaa inimesed, kes said tänu Anton Löskovile teada oma lähisugulaste matmiskoha. Samas tõstatati ka Kamensk-Uralskisse sõidu küsimus ning otsiti rahalist abi sõidu korraldamiseks.

Selline kohtumine nii kauge külalisega oli soe ja meeldiv ning jääb kauaks meelde. Lõpetuseks Anton Löskovi mõte, et nimekirju on seal mitmeid ja täpselt ei teagi, mis veel võib välja ilmuda.

Rein Väli

Saare maakonna Memento Ühendus

LÄÄNEMAA

Läänlaste lipud ja lilled Pilistveres enne tseremooniat. Sedakorda oli ühe väikebussi asemel vaja kahte, et läänemaalased Pilistverre toimetada, pildil noorim tulija Maret-Maria Sits.

TOIMETAJA VEERG

Head lugejad!

Nüüd on siis jällegi iga-aastased riigi poolt tunnustatud kommunismiohvrite mälestuspäevad üle Eestimaa väärikalt tähistatud ja teisedki isamaalised kokkutulekud peetud. Osalt saime Teatajas kajastada, täname saadetud materjali eest.

Oli võimalik mitmelgi üritusel südantpitsitavate tunnetega osaleda. Siiski puudutasid mind kõige rohkem Pagari tänava endise KGB hoone keldri vangikongides muuseumi avamisel tekkinud tuttav tunne, mis tuletas meelde mu oma kogetut Patareis (ainult eriline hais puudus), ning teiselt poolt teadmine, et see kõik on juba järgmiste põlvkondade ettevõtmisel tehtud.

Ka mälestusüritustel on rõõmustavalt kasvanud noorte osavõtt, seda eriti Tallinnas ja Pilistveres. Kõikjal see siiski nii ei paista olevat, kuigi Eesti lähiajalugu õpetatakse kõigis kooliastmetes. Tahaks hüüda: “Mälestagem esivanemaid, nii võitlejaid kui ohvreid! Seiskem ikka ja alati eesti keele, meele ja vabaduse eest!”

Paraku on meil liiga palju erinevate nimedega ühinguid, mis ajavad ühte asja: koondavaid kommunismiohvreid, ajavad mälestuste talletamise vagu, rõhutavad isamaalist kasvatust. Tegijaid jääb aga järjepanu vähemaks. Tuleks vast üksmeeles koonduda, mitte vahet teha, kes oli tõelisem võitleja või suurem kannataja. Kannatas ju suur enamus rahvast. Näiteks niinimetatud rahvavaenlaste lapsed, kellel ei võimaldatud igasse kooli astuda, rahvusvahelisel tasemel sporti teha ja paljut muudki, kui nad just oma heaolu nimel ei sidunud elu komparteiiga või veel hullemaga, KGB-ga,

Memento tähendab meelepidamist. Olgem üksmeelsemad. Palju kokki võivad pudru põhja kõrvetada.

Mis puudutab represseeritute elu-olu, siis toetus tasapisi suurenevad. Kuid paljud erakondade lubadused on jäänud õhku. Mõnda asja pole vast tarviski – näiteks represseerituile eraldi pensionaadi asutamist. Kuid oleks vajalik täiendada seadust punktiga, mis võimaldaks tõsiselt abivajajale riigi poolt lisaraha kohaks heas pensionaadis.

Tahaks ka kuulda, millega tegeleb 2015. aastal 14 riigikogu liikme eestvõtmisel moodustatud “Kommunismi ja muude inimsusvastaste režiimide represseeritute ning esindamata rahvaste toetusrühm”. Kahjuks on sel aastal seiskunud poliitilistel põhjustel represseeritud inimeste sotsiaalsete tagatiste küsimuse läbivaatamiseks moodustatud komisjoni tegevus. Loodetavasti ajutiselt.

Soovin kõigile tugevat tervist, elutahet ning õpihulisi ja võitlusvõimelisi järeלטulijaid.

Rein Purje

ELMAR JOOSEP

13. juuni 1924 – 27. november 2016

1941. aasta 14. juunil saabus Elmar Joosep, Tallinna Tehnikumi õpilane, oma isakodusse Uduvere alevikus. Tema isa Jaan oli olnud Halinga vallas politseiametnik, vallandatud töölt 1940. aastal.

Sel päeval polnud kodus enam ei isa ega ema, ega ka kaks aastat nooremat öde. Viimane oli varjunud, kui isa ja ema viidi kodunt ära – nagu selgus, küüditati. Elmar otsustas isa soovitusel, mis temani jõudis, perega jääda. Varsti viidigi ta ühte küüditamisvagunisse. Lõpp-peatuses Tomski oblasti Tšainski rajoonis selgus, et Elmar oli viidud sinna samas rongis emaga. Isa oli kadunud teadmatuse – nagu palju hiljem teada saadi, Sverdlovski oblasti Sosva laagris hukatud.

Esiailgu oli poeg emaga koos Maakarjevka külas, töötas metsatööl. 1943. aastal värvati (nii seda menetlust nimetati) sõjaliselt tähtsatele töödele Kemerovo oblasti Prokofjevka kaevandustesse. Nagu Elmar hiljem on kirja pannud, viidi sinna 60 inimest (neist on ERRB 6. raamatus isikukirjeid 29, neist 8 inimesel märgitud surm aastail 1943-1946). Sama hästi kui sunnitööd tuli olla kuni 1946. aastani.

Jõudnud legaalse dokumendita Eestisse, õnnestus Elmar Joosepil siiski saada sissekirjutus ja 1947. aastal asuda õppima Tallinna Tehnikumi õigusjärgses õppeasutuses, Tallinna I Tööstustehnikumis, kus oli veel ennesõjaaegseid õppejõude. Aasta hiljem sai võimalikuks jätkata õpinguid Tallinna Mäetehnikumis. Kogu mäeasjandus kuulus sel ajal Moskva, üleliidulise ministeeriumi alluvusse, sealt anti eelarve ja seal kinnitati kaader, õppe- ja vastuvõtuplaanid. Tehnikumi lõpetas arukas ja püüdlik, juba kaevanduskogemustega kursant, kui oli olnud ka Ukrainas Dnepropetrovski sõsarkoolis õppelähetuses, mäeinseneri erialal kiitusega. Läbis siis veel kolmekuulised pedagoogilised kursused Moskvast ja jäeti kodutehnikumi õppejõuks.

1954. aastal jätkus õpetamine ja õppematerjalide koostamine Tallinna Polütehnilises Instituudis. 1966. aastal ilmus trükist õpperaamat „Kaevanduse elektrik“. Elmar Joosep sai koostatud

õppematerjalide ja õppetöö alusel dotsendi kutsenimetuse. Kuid samal aastal ta ka vallandati kõrgkoolist, põhjuseks „nõukogudevastased vaated“.

KGB võis küll määrata, kus ja kellel keegi töötab, kuid omandatud inseneriteadmisi ära võtta ei suutnud. Elmar Joosep asus mäeinsenerina tööle Eesti põlevkivikaevandustes, kus lõpetas töö Viru kaevanduse peaenergeetiku abina 1974. aastal. Samal aastal ilmus kaevanduselektriku õpiku teine, peaaegu kahekordse mahuga trükk.

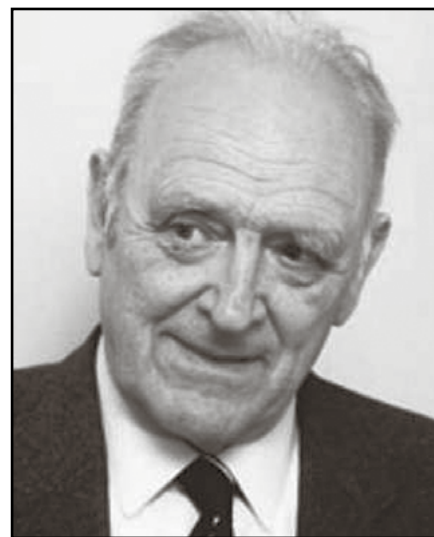
Uus elujärk algas Tallinna külje all Meriväljal, tööks aastail 1975-1979 Kirovi-nim kalurikolhoosi infoosakonna juhtimine. Suurt energiat nõudis oma kodu ehitamine, tollases üldises defitsiidis oli palju abi sõpradest mitmel elualal.

Niipea, kui 1980ndate lõpuaastail hakkasid asumiskülades ellujäänud ja Eestisse tagasijõudnud saatusekaaslased koonduma, kuigi neid harva lubati elama asuda kunagistesse kodutänavale ja -küladesse, liitus Elmar Joosep nende üle-eestilise organisatsiooni loomise algatusrühmaga. Ta oli päeval, mil märtiküüditamisest möödunud 50 aastat, Tallinna Linnahalli kogunenud tuhandete kunagiste vaenutute meenutuste ja tulevikukavade koostamise päeva üks korraldajaid, veidi hiljem lühemat aega ka Memento Tallinna Ühenduse juhatuse esimees.

Suuremaks ettevõtmiseks oli juuniküüditamise nimekirja kokkuseadmine, seda küüditusküladest naasnute meenutuste, hiljem ka KGB toimikute andmete järgi. Hiljem sulandusid need andmed Memento Eesti Represseeritute Registri Büroo nimekirja, mis on avaldatud 2001. aastal ERRB raamatus nr 6 „Küüditamine Eestist Venemaale 1941 ja 1940- 1953“. Elmar Joosepi tegevust on hinnatud samal aastal Eesti Vabariigi Valgetähe teenetemärgiga.

Mäeasjandus oli siiski Elmar Joosepi läbi elu kestvaks tegevuseks: 1980. aastal oli ta autorite grupis, kellelt ilmus käsiraamat „Puur- ja lõhketööd“, 2004 esines ta Eesti mäekonverentsil ettekan dega „Mäeinseneride ettevalmistus ja kvalifikatsioon“, mis ilmus samal aastal ka konverentsi kokkuvõtvas trükises.

2006. aastal ilmus Elmar Joosepi koostatud ja toimetatud mahukas teos

„Pärnu Ühisgümnaasium: algusest aastani 1952.“ 2013 aastal sai koos Arvo Uukkiviga valmis „Merivälja lood I“. Võib-olla leiab kunagi järjes koha ka veel mõni lahkunud meenutaja ja koguja mälestuskild.

Üks Elmar Joosepi algatus on siiski lõpule viimata. Ta paigaldas Tallinna elektrijaama juures, kus 1941. a juunis seisid raudteeharul küüditamisvagunid, kivi, mille tekst lootis samasse silmatorikavama mälestise rajamist. Viimati oli see kivi bensiinijaama krundi piiril, kuid Tallinnas pole tänaseni tuhandete laagrites ja asumispaikades tapetute ja surnute mälestusmärki. Nõmmel, mis oli enne Eesti Vabariigi kannatusteaastaid linnaõigustes, on lihtne mälestusrajatis olemas, neid on paljude paikades, kus igal aastal kohalikud elanikud korraldavad mälestusürituse. Eesti pealinn pole seda suutnud – on käidud palju aastaid Linda kuju juures, nüüd korraldatakse mälestushetki Vabaduse väljakul, käsil on kogu Eesti hukkunute mälestusväljak, on avatud Pagari keldrid, aga üks ka rohus silmahakkav kivi on puudu.

Elmar Joosepi pikaajalisi kaasteelisi on meie hulgas juba vähe. On veel pisut vastutulnuid ja samu radu rühkinuid. Sellest tuleneb vähene isikuomane aines sinseis lahkumissõnadest.

Elmar Joosepi põrm sängitati kodukalmistu mulda ta sünniaastapäeval 13. juunil 2017.

Ülo Ojatalu

Läänemaa Memento Ühendus langetab pea

On igavikku lahkunud Läänemaa Memento kauaaegne esimees

ENDEL PAISO

19.12.1931 – 31.07.2017

RAVO VARIK

26.05.1939 – 29.08.2017

Rõõmupäev kogu meie rahvale

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise 26. aastapäeva tähistati üle Eesti mitmeti. Koguneti Vabadussõja ausammaste juurde meenutama neid, kes meile vabaduse ja oma riigi kätte võitlesid, toodi lilli ja peeti kõnesid. Tihti järgnesid jumala-teenistused kirikutes. Toimusid kontserdid alates koraalimaratonist Haapsalus kuni taas kokkutulnud Ruja võimsa esinemiseni Lauluväljakul. Oli rahvaspordi-üritusi ja veel palju muud, mis kõik oli pühendatud taasiseseisvumisele.

Traditsiooniliselt toimus Kadrioru lossi roosiaias presidendi pidulik vastuvõtt, kus külaliste seas oli palju neid inimesi, kes olid iseseisvuse taastamisel täitnud olulist rolli. Sellel vastuvõtul esindas Mementot Enn Tarto.

Mari-Ann Kelam ja Enn Tarto Kadrioru lossi roosiaias.

Foto Enn Tarto fotokogust

Memento ühendused õnnitlevad!

Hiiumaa

94

Elmar Hollmann

93

Erich Tõnismäe

Richard Heinaste

Oskar Sedrik

91

Ülo Noorkõiv

85

Aada Sonn

80

Mare Kattel

75

Maie Holtsmann

Aino Kerde

Jõgevamaa

95

Edgar Järve

90

Ellen Tamm

Erich Susi

Verner Käsnapuu

85

Aina Kosk

Silvi Väärman

80

Vaike Orumaa

Esta Rätsep

Ants Kuul

Hillar Kibal

75

Milvi Kaasik

Linda Vool

Anne Friis

Ilme Loik

Aime Merimäe

Aide Nurme

Hilje-Kadri Penkovski

Tõnu Käbi

Kalju Puusepp

65

Endla Pihlak

Järvamaa

80

Milvi Alev

Virve Kerse

Ants Paalpere

Evi Rohtla

Rakvere

85

Edda Hielaiaid

Reeni Sepp

80

Mare Kajar

Elviira Kirpa

Ilme Soom

Viive Õis

75

Mae Merisalu

Erna Neem

Virve Salmiso

Annala Vale

70

Tiina Inval

Aino Kiiver

Tartu

90

Laine Luts

Marta Pärn

Vanda Tamm

Eha-Kay Uiibo

85

Valda Laar

Valve Plaks

80

Olev Anderson

Mare Andre

Maie Erm

Endel Kommusaar

Elmet Laur

Luule Mats

75

Enn Kallas

Malle Rautsik

Ene Ruder

70

Viivi Lemberpuu

Sirje Muruaas

Kalju Naadel

Maili Pullmann

Valgamaa

85

Vii Ehatamm

Kalju Kurvits

Ester Mölder

Aino Valge

80

Terje Lillak

Inna Roose

Maia Vilpark

75

Ilmar Must

Malle Ojamaa

70

Olev Schmidt

Viljandimaa

103

Sirvi Rõuk

102

Selma Ralia

90

Heli Pärk

Heldi Soobik

85

Jaan Karu

Endla Lepalo

Aita Reissaar

Armilde Vint

80

Viivu Arnim

Leida Koit

Maia Maiste

Silvia Turner

75

Helju Kõll

Silvia Miller

Elle Toom

70

Milvi Poolaid

Janne Rahno

65

Aili Kiin

60

Aita Härm

Ilme Zavovjeva

JÕGEVAMAA

Voorele küüditatute mälestuskivi juures paigaldati infotahvel

MTÜ Jõgevamaa Represseeritud paigaldas endise Voore valla inimeste soovil ning kaasabil 5. juulil Voorel asuva küüditatute mälestuskivi juurde infostendi. Stendil on foto endisest vallamajast, kuhu koondati inimesed enne Jõgeva raudteejaama viimist ning teadaolev inimeste arv. Meie sooviks on äratada möödujates tähelepanu. Küüditatutele püstitatud lihtsad mälestuskivid sageli ei kõneta inimesi, seepärast oleme võtnud eesmärgiks paigutada meile teada olevate küüditatute mälestuskivide juurde infostendid. Stendil olev info ei ole küll väga suur, aga siiski sunnib vast korraks peatuma ja mõtlema väikese Eesti ja tema rahva kannatuste üle.

*Reet Aluoja
MTÜ Jõgevamaa Represseeritud
juhatuse esimees*

Foto: Jõgevamaa Memento fotokogu

Mälestuskivid kõnelevad

Fotod: Ainu Purje

Tallinna mementolased käisid sellesuvisel teabereisil Pärnu tuntud ja vähemtuntud paikadega tutvumas. Nüüd on teada ka tee Pärnu serval raudtee ääres paikneva repressioonihvrite mälestuskivi juurde.

Keila linn heakorras raudteejaama juures asuva küüditatute mälestuskivi ümbruse. Koht, kuhu leinapäevadel mälestamiseks kokku tulla, sai uudse kujunduse.

Foto: Harjumaa Memento fotokogu

HIIMUMAA

Vabadusvõitlejate ja Represseeritute Hiiumaa Ühing on Eestis ainulaadne, sest me koondame oma ridadesse nii küüditatud kui vabadusvõitlejaid. Tegutseme koos alates aastast 2004 ja selle ajaga on meil kujunenud omad traditsioonid, mida aastast aastasse järgime. Meie ürituste kalender algab vabariigi aastapäevaga, mil asetame pärja II Maailmasõja lahingutes langenud hiidlaste monumendi jalamile. Ürituse korraldab Kaitseliit. Loomulikult tähistame igal aastal 1949. aasta suurvõitluse aastapäeva, kus on meil oma kindel päevakord. Kell 12 00 asetame lilled Lehtmas asuva küüditatute mälestusmärgi juurde. Käesoleval aastal osalesid lisaks ajakirjandusele maavanem, volikogu esimees ja vallavanem.

Pealelõunal toimus kohvilauaga koosviibimine, seejärel siirdusime kirikusse, kus toimus lühike mälestuspalvus ja seejärel süütasime monumendi jalamil küünla iga saarelt küüditatu mälestuseks. Meid abistasid selle juures naiskodukaitse, kodutütred ja noorkotkad. Nii on see juba aastaid. Kohaliku ajalehe vahendusel teavitame ka üldsust ja palume süüdata küünlad kodude akendel. 14. juuni leinapäeva tähistame sama moodi. Kuna oleme nii Eesti Memento Liidu kui Vabadusvõitlejate Liidu kollektiivne liige, siis võtame osa

Hiidlased 23. augustil Pilistveres. Vasakult: Juhan Elstein, Aino Lepamaa, Maie Holtsmann, Maimu Zoglo, Helve-Esta Sillamaa, Mare Kattel.

mõlema katusorganisatsiooni juhtorganite tööst ja nende vabariiklikest ettevõtmistest. 8. juulil osalesime Haapsalus toimunud EVL kokkutulekul, 23. augustil olime Pilistveres. Siinkohal tänu ürituse organiseerijatele, kes alguse meile sobivale ajale nihutasid. Oleme ju ülemere-inimesed ja seetõttu sõltume praami sõiduaegadest. Kõigi meie ürituste puhul tuleb esmalt lahendada

transpordiküsimus, sest meie liikmed elavad saare erinevates paikades ja vahemaad on üsnagi suured. Huvi ühisürituste vastu on suur, ka nende hulgas, kes liikumisabi vajavad.

Meid on toetanud meie tegevuses nii maavalitsus, omavalitsused kui ka Kaitseliit.

*Helve-Esta Sillamaa
Juhatuse liige*

JÄRVAMAA

13. juuni õhtul kogunesime Memento liikmetega Türi raudteejaama mälestustulede ööle. Asetasime oma küünlad raudtee perroonile. Esines ansambel Avaja ja loeti ette Türitl 14. juunil 1941 küüditatute nimed. Korraldajaks oli Türi Kultuurimaja. Seejärel suundusime Kärü raudteejaama, kuhu oli kohale tulnud ka Riigikogu esimees Eiki Nestor. Esines laulja Siiri Sisask ja viimase rongi möödudes asetaskime küünlad raudteele.

14.06 kell 10 kogunesime juuniküüditamise aastapäeva mälestushetkele Türi kesklinna kalmistul. Asetasime mälestuskivile leinakorvi ja küünlad. Sõna võtsid valla esindaja ja kirikuõpetaja. Kaitseliit sel aastal oma mälestushetke meiega ei jaganud, vaid asetask oma lillekorvi Paidesse Murtud Rukkilille kivile. Seejärel meenutasime kohvilaua taga Siberi aegu.

Elvi Mägi

Foto: Katrin Soomets